

Stylistical Attributionology of Shater Abbas Sabouhi's Poems

Alireza Fouladi

1. Corresponding Author, Department of Persian language and literature, University of Kashan, Kashan, Iran. E-mail: fouladi@kashanu.ac.ir

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
15, November, 2024

In Revised form:
2, December, 2024

Accepted:
11, January, 2024

Published Online:
10, March, 2025

ABSTRACT

Shater Abbas Sabouhi was a poet of the nasrian era whose divans published under his name were collected by his admirers after his death. this work, while preserving some of his poems, has mistakenly included some poems by other poets in his divan. however, we know 8 ghazals and 2 unfinished Poem of correct attribution from Shatter Abbas that can hlep the exact stylistics of his poetry. the present article uses a descriptive-analytic method to identification the poet's possible poems compared to his true poems. quantitative analysis based on probability theory, in addition to providing guidance for identifying stylistic features of certain poems by Sabohi, leads to the presentation of a table of the frequency of use of these features in the poet's probable poems in order to obtain the probability of correctness or incorrectness of attribution of these poems. this article, finally, according to the use statistics of more prominent stylistic features in ten layers including phonetic, lexical, morphological, syntactic, rhetorical-literal, rhetorical-spiritual, meterical, rhymical, thematic and motific, has concluded that 35 gazals, 1 mokhammas, 1 ghet'e, 10 roba'i, 13 unfinished poems and 1 folk song and 61 probable poems in total, Only 16 ghazals, 1 mokhammas, 4 roba'is, 1 ghet'e and 8 unfinished poems have more and more ability to be attributed to Sabouhi and the rest do not have this possibility or have it less and less.

Keywords:

Poetry of the Qajar Period, School of Bazgasht, Shater Abbas Sabohi, Assignmentology, Stylistics.

Cite this The Author(s): Fouladi, A.R.: (2025). "Stylistical Attributionology of Shater Abbas Sabouhi's Poems", Persian Literature , Vol. 14, No. 2, Serial No. 34- Autumn-Winter, (23-44). DOI:10.22059/jlcr.2025.395359.2308

Publisher: University of Tehran Press

انتساب‌شناسی سبک‌شناختی اشعار شاطر عباس صبوحی

علیرضا فولادی^{۱✉}

۱. نویسنده مسئول، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. رایانامه: fouladi@kashanu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی- پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۲/۲۰ کلیدواژه‌ها: شعر دوره قاجاریه، مکتب بازگشت، شاطر عباس صبوحی، انتساب‌شناسی، سبک‌شناسی.	شاطر عباس صبوحی، شاعر عصر ناصری است که دیوان‌های منتشرشده به نام او را علاقه‌مندان وی پس از وفاتش فراهم آورده‌اند و این کار، ضمن حفظ برخی اشعار او، بعضی اشعار شاعران دیگر را اشتباهاً در دیوان وی قرار داده است. بالین‌حال، امروزه ۸ غزل و ۲ شعر ناتمام قطعی از شاطر عباس می‌شناسیم که می‌توانند به سبک‌شناسی دقیق‌تر بازمانده‌های شعر وی یاری برسانند. مقاله حاضر به روش توصیفی- تحلیلی، با استفاده از سبک‌شناسی لایه‌ای، انتساب‌شناسی شعرهای محتمل صبوحی را در مقایسه با شعرهای قطعی این شاعر بر عهده دارد. تحلیل کمی، با تکیه بر حساب احتمالات، افزون بر این که راهنمای شناخت ویژگی‌های سبکی شعرهای قطعی صبوحی است، به ارائه جدول بسامد کاربرد این ویژگی‌ها در شعرهای محتمل شاعر می‌انجامد تا از این طریق میزان احتمال صحت و سقم انتساب این اشعار به دست آید. این مقاله، سرانجام، بر پایه آمار کاربرد ویژگی‌های برجسته‌تر سبکی، ضمن دو دسته شعرهای او در ده لایه آوایی، واژگانی، صرفی، نحوی، بلاغی- لفظی، بلاغی- معنوی، وزنی، قافیه‌ای، موضوعی و مضمونی، نتیجه گرفته است که از ۳۵ غزل، ۱ مخمس، ۱ قطعه، ۱۰ رباعی، ۱۳ شعر ناتمام و ۱ ترانه عامیانه و جمعاً ۶۱ شعر محتمل صبوحی، تنها ۱۶ غزل و ۱ مخمس و ۴ رباعی و ۱ قطعه و ۸ شعر ناتمام و جمعاً ۳۰ شعر، احتمال بیشتری برای صحت انتسابشان به این شاعر دارند.

استناد: فولادی، علیرضا. (۱۴۰۳)، «انتساب‌شناسی سبک‌شناختی اشعار شاطر عباس صبوحی»، ادب فارسی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان، پیاپی ۳۴. (۲۳-۴۴).
DOI: 10.22059/jlcr.2025.395359.2308

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

اشعار دیوان‌های متعدد چاپ‌شده به نام شاطر عباس صبوحی (۱۲۵۷-۱۳۱۵ق)، بر سه دسته‌اند: دسته اول، اشعاری که منحول بودن آن‌ها به اثبات رسیده است و در بیشترین سرشماری این اشعار، ۴۷ شعر منحول پیدا می‌کنیم (ر.ک: صفایی ملایری، ۱۳۱۹: ۱۵۵-۱۵۷؛ ریاحی خویی، ۱۳۱۹: ۲۰۱-۲۰۵؛ همان، ۱۳۲۰: ۱۱۴-۱۱۶؛ طاهری شهاب، ۱۳۴۲: ۲۸۳-۲۸۵؛ حائری، ۱۳۷۵: ۲۸؛ ش. ۲۷-۴۲؛ همان، ش. ۲۹: ۱۶؛ همان، ش. ۳۰: ۱۰-۲۱؛ صبوحی قمی، ۱۳۹۱: ۴۸-۶۰ و ۹۳-۱۰۱)، دسته دوم، اشعاری که صحت انتساب آن‌ها به صبوحی قطعی است و ۸ غزل و ۲ شعر ناتمام را تشکیل می‌دهند (ر.ک: دهخدا، ۱۳۶۳: ۲۴/۱؛ کفاش خراسانی و دیگران، ۱۳۶۳: ۴۴-۴۵؛ حائری، ۱۳۷۵: ۳۰: ۱۴ و ۱۵-۱۶؛ صبوحی قمی، ۱۳۹۱: ۱۲۰-۱۲۱؛ فیض، ۱۳۹۴: ۳۸۱-۳۸۳) و دسته سوم، اشعاری که احتمال دارد از آن صبوحی باشند یا نباشند و این اشعار نیز ۶۱ شعرند که هنوز مدرکی دال بر منحول یا غیرمنحول بودن آن‌ها در دست نداریم. مقاله حاضر، سبک‌شناسی اشعار قطعی صبوحی و جستجوی ویژگی‌های سبکی آن‌ها را در اشعار محتمل این شاعر بر عهده دارد.

۱-۱. پیشینه پژوهش

تا کنون سه صاحب‌نظر به بحث در باره سبک شعر شاطر عباس صبوحی پرداخته‌اند: عبدالحسین زرین‌کوب در سال ۱۳۵۱ (ر.ک: ۱۳۷۸: ۳۰۱-۳۰۲)، ضمن نقد کتاب *از صبا تا نیما*، کم‌توجهی مؤلف کتاب را نسبت به جریان شعر عامه دوره قاجاریه با مرجعیت امثال میرزا قشمشم اصفهانی و شاطر عباس صبوحی و جریان شعر عامه منوال‌فکر این دوره با مرجعیت حیدرعلی کمالی و فرخی یزدی مورد انتقاد قرار می‌دهد. پانزده سال بعد، علیرضا ذکاوتی قراگزلو (ر.ک: ۱۳۶۶: ۲۵)، هنگام بحث از شعر عامه‌پسند عربی، به عنوان نمونه‌های فارسی آن، شعر بسحاق اطعمه شیرازی، نظام‌الدین قاری یزدی، قصاب کاشانی، زرگر اصفهانی، شاطر عباس صبوحی قمی، زکی باغبان قمی و کفاش خراسانی را مثال می‌زند. محمدتقی شمس لنگرودی در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۹۸ ضمن کتاب *مکتب بازگشت* با نام *بعدی شعر دوره بازگشت*، چند موضع جدید در باره شعر شاطر عباس صبوحی می‌گیرد: به باور این پژوهنده، شاطر عباس از شاعران شگفت دوره بازگشت است، زیرا برخلاف دیگر شاعران بازگشتی که درس‌خوانده و درباری بوده‌اند و اکنون گمنامند، صبوحی، بی‌سواد و عامی بوده است و اکنون نام‌آور است (۱۳۷۵: ۲۵۷). این امر، به‌رغم «سکوت ادیبانه فضلا» پیرامون او و «سانسور شدید» نام وی از تذکره‌ها و جنگ‌ها و نابودی اشعارش روی داده است (همان). به‌طور کلی، شعر شاطر عباس در حدفاصل شعر خواص و شعر عوام جای دارد (همان):

۴) و نهایتاً صبحی یک شاعر عامی بوده است که کمتر شعر عامیانه‌ای از او باقی مانده است یا از وی می‌شناسیم (همان).

از میان این اظهارنظرها تنها دیدگاه شمس لنگرودی تا حدی جنبه تفصیلی دارد. همچنین این سه دیدگاه بر پایه هر سه دسته اشعار منحول و قطعی و محتمل دیوان‌های منتسب به صبحی استوارند و از این رو، با دقت انتساب‌شناختی همراه نیستند. افزون بر این، شعرهای قطعی صبحی، جایگاه او را فراتر از شعر عوام و چنان که شمس لنگرودی نوشته است، دست‌کم میان شعر عوام و شعر خواص قرار می‌دهند. در پژوهش حاضر، دو سویه انتساب‌شناسی و سبک‌شناسی بر اساس سنجش ویژگی‌های سبکی دو دسته اشعار قطعی و محتمل شاعر، همزمان مورد توجه خواهند بود.

۱-۲. روش پژوهش

این پژوهش به روش تحلیل محتوای ترکیبی (کیفی- کمی) پیش می‌رود. مقوله‌بندی تحلیل، بر اساس سبک‌شناسی لایه‌ای صورت می‌گیرد و بدین منظور، از روش سه‌لایه زبانی، ادبی و فکری بهره می‌بریم. با این حال، در لایه زبانی، دست‌کم به وجود چهار زیرلایه آوایی، واژگانی (قاموسی)، صرفی و نحوی و همچنین در لایه ادبی، دست‌کم به وجود چهار زیرلایه بلاغی- لفظی، بلاغی- معنوی، وزنی و قافیه‌ای و نیز در لایه فکری، دست‌کم به وجود دو زیرلایه موضوعی و مضمونی پایبندیم. تحلیل کمی، با تکیه بر حساب احتمالات، افزون بر این که راهنمای شناخت ویژگی‌های سبکی شعرهای قطعی صبحی است، به ارائه جدول بسامد کاربرد این ویژگی‌ها در شعرهای محتمل شاعر می‌انجامد تا از این طریق میزان احتمال صحت و سقم انتساب این اشعار به دست آید و این کار برای پژوهش‌های آینده سودمند خواهد بود.

۲. سبک‌شناسی

شاطر عباس صبحی (۱۲۵۷-۱۳۱۵ق)، نه سال پیش از صدور فرمان مشروطیت درگذشته است و بنابراین، با شعر عصر مشروطه آشنایی نداشته است. بدین دلیل، ویژگی‌های سبکی ده شعر قطعی او که عموماً از جمع میان ذهن و زبان ساده عوام و اندیشه و بیان فاضلانه خواص، برآمده است، مقدم بر سادگی فاضلانه شعر شاعران عصر مشروطه قرار دارد.

از این گذشته، چنان که اشعار قطعی صبوحی نشان می‌دهند، این شاعر مانند بیشتر معاصرانش به پیروی از مکتب بازگشت پرداخته است و از این جهت، اشعارش عموماً تحت تأثیر مستقیم سعدی و حافظ پدید آمده‌اند. باین‌حال، اولاً گرایش به مکتب وقوع نیز در این هشت غزل وجود دارد:

تا بوسه‌ای از لعل دل‌ارام گرفتم جانم به لبم آمد و آرام گرفتم

(فیض، ۱۳۸۳: ۳۸۳)

و ثانیاً گاه از سبک هندی هم تأثیر پذیرفته است:

بر سر مژگان یار من وزن انگشت آدم عاقل به نیشتر نزنند مشت

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۴۲)

این موارد ما را بر آن می‌دارد تا بپذیریم وی به ترکیب این سه سبک تمایل داشته است.

باری، ویژگی‌های سبکی اشعار صبوحی که در شعرهای قطعی این شاعر پیداست، همه از این دو ویژگی کلان برآمده‌اند و در ادامه به معرفی آن‌ها می‌پردازیم. برای این منظور، کدگذاری ریزترین زیرمقوله‌های سبکی به دست آمده، جهت کاربرد در جدول تعیین بسامد، با روش عددی 1 تا 30 پیش می‌رود، ضمن این که برای نتیجه‌گیری نهایی، وجود یک ویژگی خاص که چه‌بسا در شعر دیگران نیز وجود داشته باشد، مطمح نظر نیست، بلکه وجود چند ویژگی سبکی در هر شعر، مورد نظر است.

۲-۱. سبک زبانی

چنان که گذشت، در سبک زبانی، دست‌کم با چهار سطح آوایی، واژگانی، صرفی و نحوی مواجهیم و از این چشم‌انداز، ضمن دو دسته اشعار قطعی و محتمل صبوحی ویژگی‌های زیر به دست آمد:

۲-۱-۱. آوایی

۱- تغییرات آوایی عامیانه:

- در شعرهای قطعی:

کام، صبوحی بُرد از لب لعلت تا که به خون جگر چو غنچه نیاغشت

(همان: ۴۳)

کاربرد «نیاغشت» به جای «نیاغشت» در این بیت، بیش از آن که متأثر از کاربرد کهن آن (ر.ک: دهخدا، ۱۳۷۷: آغشتن) باشد، متأثر از کاربرد عامیانه آن است.

- در شعرهای محتمل:

عشق آن است که از روی حقیقت باشد هر که را عشق مجازیست حمال الحطب است

(همان: ۳۹)

وجود فرایند «تخفیف مشدد» در «حمال الحطب» به جای «حمال الحطب» که خود تغییر یافته تعبیر قرآنی «حَمَالَةُ الحطب» (مسد/۴) است، بیشتر به برخورد عامیانه با این تعبیر بازمی‌گردد تا برخورد ادبی.

۲-۱-۲. واژگانی

۲- واژه‌گزینی عامیانه با تغییر معنای واژه:

- در شعرهای قطعی:

ارنی گفت دلم بهر تماشای رخس ارنی گفت دلم بهر تماشای رخس

(همان: ۶۷)

گویا شد: گفته شد.

- در شعرهای محتمل:

خَلَج و تبت و چین است مگر منظر او کاینچنین دلبری [آن] عشوه طناز کند

(همان: ۷۱)

عشوه: عشوه‌گر.

۳- کاربرد «دانستن» به جای «توانستن» که بیشتر متأثر از آوایش (لهجه) قمی شاعر است تا نمونه‌های کهن آن (ر.ک: دهخدا، ۱۳۷۷: دانستن):

- در شعرهای قطعی:

من ندانم ز خداداد بگیرم دادم کاش گیرد ز خداداد، خدای داد مرا

(صیوحی، ۱۳۶۲: ۱۲)

- در شعرهای محتمل:

شوم من گرچه صید غرقه‌درخون‌گشته ترکش ندانم ترک او هر کس که بتواند کند ترکش

(همان: ۹۰)

۴- کاربرد مکرر «تا»ی توقیت:

- در شعرهای قطعی:

بدنام مخوان زاهدم از عشق که تا من در حلقه عشاق شدم نام گرفتم

(همان: ۱۰۱)

- در شعرهای محتمل:

پرده تا باد صبا بر رخ جانانه کشید پیش رویم همه جا نقش پریخانه کشید

(همان: ۸۲)

۵- کاربرد مکرر واژه «بر» به معنای «نزد»:

- در شعرهای قطعی:

شاید که بر سرو بلند قدت ای شمشاد بخواهد ز تو صد عذر که دوست

(فیض، ۱۳۹۴: ۳۸۲)

- در شعرهای محتمل:

گر بر غلمان برند صفحه رویش حور بهشتی چو دیو در نظر آید

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۸۶)

۶- کاربرد قیده‌های «به‌یکبار»، «به‌یکباره» و «یکباره»:

- در شعرهای قطعی:

غم درآمد ز درم چون ز برم یار برفت عیش و نوش و طربم جمله به‌یکبار برفت

(کفاش خراسانی و صبوحی، ۱۳۶۵: ۷۰)

- در شعرهای محتمل:

با پروی پریزاد به گلگشت چمن ناپدید از نظر خلق به‌یکبار شویم

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۱۲۲)

۷- کاربرد مکرر «یکی» به جای «یک»:

- در شعرهای قطعی:

ترک‌چشمان تو مستند و دو شمشیربه‌دست از دو بدمست یکی شهر پر از غوغا شد

(همان: ۶۷)

- در شعرهای محتمل:

به یکی جو نخرم سلطنت ملک جهان بت غارتگر من گر هوس ناز کند

(همان: ۷۱)

۸- کاربرد مکرر فعل «شدن» به معنای «رفتن»:

- در شعرهای قطعی:

در بادیه عشق تو تا پای نهادم یکباره بشد دین و دل و عقل ز دستم

(همان: ۱۰۲)

- در شعرهای محتمل:

شدی به خواب و به هم ریخت خیل مژگانت گشای چشم و جدا کن سپاه ناز از هم

(همان: ۱۱۸)

۹- کاربرد مکرر فعل‌های «گردیدن» و «گشتن» به معنای «شدن»:

- در شعرهای قطعی:

گفتم به بحر عشقت گشتم غریق گفتم هرگز ندید چشمی این بحر را کرانه

(فیض، ۱۳۹۴: ۳۸۲)

- در شعرهای محتمل:

تو پریزاد نگردی به جهان رام کسی حالت مرغ هوا شیوه آهو داری

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۱۴۹)

۲-۱-۳. صرفی

۱۰- کاربرد مکرر پیشوند «ب» زینت بر سر فعل ماضی:

- در شعرهای قطعی:

مگر از روی تو بلبل سخنی گفت به گل که بزد چاک گریبان و ز گلزار برفت

(کفاش خراسانی و صبوحی، ۱۳۶۵: ۷۰)

- در شعرهای محتمل:

شعله عشق شرر بر پر پروانه بزد آتش عشق شرر بر من دیوانه کشید

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۸۳)

۱۱- واژه‌سازی عامیانه:

- در شعرهای قطعی:

گر به آهوی ختا نسبت چشم‌ت دادیم گنه از جانب او نیست خطا از ما شد

(همان: ۶۶)

خطا شد: خطا رفت.

- در شعرهای محتمل:

ماجرایی که کشید از سر زلفش دل من می‌توان گفت که در سلسله دیوانه کشید

(همان: ۸۲)

ماجرآ کشید: سختی کشید.

۲-۱-۴. نحوی

۱۲- جابه‌جایی مشخص اجزای جمله:

- در شعرهای قطعی:

کام، صبوحی نبرد از لب لعلت تا که به خون جگر چو غنچه نیاغشت

(همان: ۴۳)

- در شعرهای محتمل:

وصف رخت نیست حافظ آن که بگفتا «روشنی طلعت تو ماه ندارد»

(سیدالحکماء لاریجانی، ۱۳۳۵ق: ۱۸ب)

حافظ آن که بگفتا: آن که حافظ بگفتا

۱۳- کاربرد کنار یکدیگر یا نزدیک به هم یا حتی دورادور دو فعل «دیدن» و «گفتن» یا افعال مربوط به دایره معنایی این دو فعل:

این ویژگی به تعداد قابل توجه در شعرهای محتمل صبوحی وجود دارد:

دو ابروان کمانش دیدم و گفتم یقین که اول ماه و عیان شده‌ست هلال

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۹۷)

تا سر زلف پریشان تو دیدم گفتم از پریشانی خاطر گله تا چند کنم

(همان: ۱۱۶)

سرو قد سیب زرخدان تو دیدم گفتم چشم بد دور که سروی ثمر آورده برون

(همان: ۱۳۱)

۱۴- حذف فعل به قرینه لفظی با کاربرد «واو» عطف یا مکث جانشین «واو» عطف:
- در اشعار قطعی:

کافر و مؤمن چو روی خوب تو بینند آن به کلیسا... و این به کعبه کند پشت

(همان: ۴۳)

- در اشعار محتمل:

گر جنون دارم اگر عقل... صیوحی باری رفتم و مایل آن دلبر فرزانه شدم

(همان: ۱۰۷)

۲-۲. سبک ادبی

۲-۲-۱. بلاغی - لفظی

۱۵- کاربرد متراکم انواع سجع و جناس و تکرار در محور افقی و عمودی شعر:
- در اشعار قطعی:

نیست او را سر مویی سر [دلدار] ما کار شد سخت مگر بخت کند یاری ما

تا به آهوی ختن نسبت چشمم دادیم شهره گردید به هر شهر خطاکاری ما

(همان: ۲۰)

- در اشعار محتمل:

به خود مناز و مخند اینقدر به گریه من که آب چشم من افزود آبروی تو را

به آب دیده صیوحی وضو مساز که خون مضاف باشد و باطل کند وضوی تو را

(همان: ۲۳)

۲-۲-۲. بلاغی - معنوی

۱۶- کاربرد مراعات النظیر یا ایهام تناسب میان عناصر اربعه:
- در شعرهای قطعی:

پرده چو باد صبا ز روی تو برداشت ریخت به خاک آبروی آتش زردشت

(همان: ۴۲)

- در شعرهای محتمل:

نداده تا ز غم گردون دون بر باد خاکت را ز آب تاک تا دانی صبوحی آتش تر کش

(همان: ۹۱)

۱۷- کاربرد همپایگی‌های سه‌گانه یا بیشتر به وسیله واو عطف در سطح جمله:

- در شعرهای قطعی:

غم درآمد ز درم چون ز برم یار برفت عیش و نوش و طربم جمله به یکبار برفت

(فیض، ۱۳۹۴: ۲۸۲)

- در شعرهای محتمل:

حور و ملک و آدمی و جن و پریزاد هستند ز خدام سر کوی تو هر پنج

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۱۵۵)

۲-۲-۳. وزنی

۱۸- ایراد خفیف وزنی:

گاه در اشعار محتمل صبوحی ایراد خفیف وزنی یافتنی است که یا جزو سهل‌انگاری‌های نگارندگان اشعار اوست یا از موارد توجیه‌پذیر. برای نمونه، مصراع دوم بیت:

دلَم به زلف تو مانند صعوه می‌ماند که‌اش به خشم بگیرند دو شاهباز از هم

(همان: ۱۱۹)

در جنگ خطی شاعران تا سال ۱۳۲۱ قمری که شش سال بعد از وفات صبوحی است (طاهری شهاب، ۱۳۲۴: ۲۹۷)، به صورت «که‌اش به خشم بگیرد دو شاهباز از هم» آمده است و شاید اساساً اصل آن «که‌اش به خشم بگیرند این دو باز از هم» باشد. همچنین حذف «ع» در تعبیر «کند عالم فسون» ضمن بیت:

چه فتنه‌ایست به چشم سیاهکار تو ای مه به یک نظر کند عالم فسون دقیقه‌دقیقه

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۱۴۳)

که بر اساس اختیار حذف همزه و یکی بودن آوای عین با همزه در زبان فارسی، روی داده است و هرچند شعر قدما این مورد را کمتر دارد، شاعران عصر مشروطه که دو دهه پس از وفات صبوحی به شهرت رسیده‌اند، آن را بیشتر مورد استفاده قرار داده‌اند:

یاران عبث نصیحت بی‌حاصلم کنید دیوانه‌ام من عقل ندارم ولم کنید

(میرزاده عشقی، ۱۳۵۷: ۳۷۸)

۱۹- کاربرد غیرلازم کلمات و علی‌الخصوص، ضمائر، به ضرورت وزنی:

- در شعرهای قطعی:

پیوسته من از شوق لب لعل تو مستم زین ذوق که دارم خبرم نیست که هستم

(صبحی، ۱۳۶۲: ۱۰۲)

- در شعرهای محتمل:

به باغ عارضش چون سبز شد خط من به دل گفتم سیه بین روزگارم را خزان بنگر بهارم را

(همان: ۱۵)

۲-۲-۴. قافیه‌ای

۲۰- تجنیس القافیه:

- در شعرهای قطعی:

تا به قید غمش آورد خداداد مرا هرچه می‌خواستم از بخت، خدا داد مرا

من ندانم ز خداداد بگیرم دادم کاش گیرد ز خداداد خدا داد مرا

(همان: ۱۲)

- در شعرهای محتمل:

شوم من گرچه صید غرقه‌درخون‌گشته ترکش ندانم ترک او هرکس که بتواند کند ترکش

کشیدی ناز چشمش ای دل آخر ریخت خونت را نگفتم بارها من با تو ناز مست کمتر کش

(همان: ۹۰)

۲۱- تکرار کلمه قافیه یا هجای قافیه، با فاصله کم یا بی‌فاصله و گاه به صورت ردالقافیه:

آسمان گر ز گریبان قمر آورده برون از گریبان تو خورشید سر آورده برون

به تماشای خط و خال رخ چون قمرت دلم از روزنه دیده سر آورده برون

(همان: ۱۳۰)

۲-۳. سبک فکری

در سبک فکری، دو لایه موضوعی یا درونمایه و مضمونی یا بن‌مایه به ایفای نقش می‌پردازند:

۲-۳-۱. موضوعی

اکثر قریب به اتفاق اشعار قطعی و محتمل صبحی در موضوع کلی عشق، مشترکند و بیشتر با موضوع جزئی شرح فراق و گاه، با موضوعات جزئی دیگری مانند شادی از غم عشق و اشتیاق

دیدار معشوق و طرب از وصال حبیب و وصف زیبایی محبوب و حتی شکایت از جور او و بیان بی‌وفایی وی پدید آمده‌اند. با این حال، ضمن این شعرها گاه موضوعات جزئی افزون‌تری از قبیل موضوعات مغانه و قلندرانه و خوش‌باشانه و همچنین موضوعات حکمت‌آمیز و مذهبی نیز می‌بینیم:

دشمن اگر می‌کشد به دوست توان گفت با که توان گفت این که دوست مرا کشت

(همان: ۴۳)

سودی از گفته ندیدیم مگر تا قدری لب ز گفتار بیندیم و به کردار شویم

(همان: ۱۲۳)

۲-۳-۲. مضمونی

عاشقانه‌های صبوحی آمیخته‌ای از عشق فراواقع‌گرا و واقع‌گرا و در عشق فراواقع‌گرا، متأثر از غزل سبک عراقی و در عشق واقع‌گرا متأثر از غزل مکتب وقوع است. صبوحی در این مسیر، مضمون‌های متعدد و عموماً منتخب از سعدی و حافظ و گاه از سبک هندی را با تکرار به کار برده است، ولی ترکیب کار مربوط به طبع اوست و این نکته را از صدق عاطفی بالای کارهای وی و حتی نوآوری‌های مضمونی گاه به‌گاهش درمی‌یابیم. به همین دلیل، مولف تذکره *شعری* معاصرین *دارالایمان قم* در تذکره *مختصر شعری قم* می‌نویسد: «طبعی شیرین دارد» (فیض، ۱۳۹۴: ۵۶۰).

نکته قابل توجه در این باره، ارتباط شعرهای او با زندگی واقعی وی است و همین امر به این شعرها سرزندگی بخشیده است، تا جایی که موجبات افسانه‌سازی و داستان‌پردازی پیرامون زندگی این شاعر را از سوی عام و خاص فراهم آورده است.

مضمون‌های پرکاربرد شعر صبوحی بیشتر با کلیدواژه‌های اجزای زیبایی معشوق، یعنی ابرو و چشم و روی (و چهر، چهره، رخ، رخسار، عارض، عذار و منظر) و زلف (و طره و گیسو و مو) و قد (و بالا و قامت) و لب (و دندان و دهان) و مژگان (و مژه) پدید آمده‌اند. با این حال، از میان مضمون‌های شعرش این مضمون‌ها، به تفکیک، در دو دسته شعرهای قطعی و محتمل، برجسته‌ترند:

۲۲- اشک خونین:

- در شعرهای قطعی: فرهاد بهر شیرین گر راند جویی از شیر
- من کرده‌ام ز دیده سیلاب خون روانه

(همان: ۳۸۲)

- در شعرهای محتمل:

- شام هجران تو از اول شب تا به سحر
- خون دل متصل از دیده [تارم] می‌رفت

(صبوحی، ۱۳۶۲: ۴۵)

۲۳- دولت غیرمنتظره:

- در شعرهای قطعی:

بر جان شرار عشقت خوش می‌کشد زبانه باور نداشت بختم این دولت از زمانه

(فیض، ۱۳۹۴: ۳۸۲)

- در شعرهای محتمل:

گر ز درم آن مه دوهفته درآید بخت جوان وقت پیری‌ام به [بر] آید

(صبحی، ۱۳۶۲: ۸۶)

۲۴- بوسه به بهای جان:

- در شعرهای قطعی:

سودای خوشی دوش به آن ماه نمودم جان دادم و یک بوسه به انعام گرفتم

(همان: ۱۰۱)

- در شعرهای محتمل:

تو بوسه از دولبت دادی و صبحی جان به هیچ وجه نگشتیم بی‌نیاز از هم

(همان: ۱۱۹)

۲۵- پری‌رخان:

این مضمون در شعرهای محتمل صبحی به تعداد مناسب وجود دارد و قاعدتاً تحت تأثیر شعر سبک هندی بوده است:

پری‌رخان چو گرفتار و درهمم خواهند گره زنند به زلف و کنند باز از هم

(همان)

۲۶- راهی میخانه:

- در شعرهای قطعی:

بی‌سبب راهی میخانه صبحی نشدم رهزن دین و دلم آن صنم ترسا شد

(همان: ۶۷)

- در شعرهای محتمل:

مژده بردند بر پیر مغان مغیچگان که صبحی ز حرم رخت به میخانه کشید

(همان: ۸۳)

۲۷- بازتاب زندگی شخصی شاعر:

- در شعرهای قطعی:

گر سرانگشت مرا [قدرت تقریری بود] از سر کلک [بسی] مشک تتارم می‌رفت

(همان: ۴۵)

راجع به ناتوانی او در نوشتن (ر.ک: فولادی، ۱۳۹۸: ۷۷-۷۸).

- در شعرهای محتمل:

با آن بت طنّاز در این شهر صبوحی تا آن که نسازی سفر از ری چه توان کرد

(همان: ۵۹)

در باره سفر وی به تهران و زندگی‌اش در آن شهر (ر.ک: فولادی، ۱۳۹۸: ۸۰-۸۱).

۲۸- شبانه‌های عاشقانه:

- در شعرهای قطعی:

همه شب تا به سحر با غم رویت شادیم به امیدی که بیایی تو به غمخواری ما

(همان: ۲۱)

- در اشعار محتمل:

شام هجران تو از اول شب تا به سحر خون دل متّصل از دیده [تارم] می‌رفت

(همان: ۴۵)

۲۹- لب (و دهان) محبوب به عنوان آب حیات (و حوض کوثر):

- در شعرهای قطعی:

پیش لب جان سپردم و به که گویم بر لب آب حیات تشنگی‌ام کشت

(همان: ۶۲)

- در شعرهای محتمل:

افعی زلفت فکنده مهره‌ای در گوشه لب خال مشکین یا لب آب بقا هندوست داری

(همان: ۱۴۶)

۳۰- وقت صبوحی:

- در شعرهای قطعی:

وقت صبوحی آمد ای ساقی سخرخیز هنگام باده‌نوشی‌ست درده می شبانه

(فیض، ۱۳۹۴: ۳۸۲)

- در شعرهای محتمل:

وقت آن است که از خانه به بازار شویم خرّقه و سبّحه فروشیم و به خمار شویم

(همان: ۱۲۲)

۳. درجات صحت انتساب‌ها

هم در اشعار قطعی صبحی و هم در اشعار محتمل این شاعر، دو دسته شعر وجود دارد: یک دسته، شعرهایی که از نظر تعداد ابیات، حدّ فاصل بلند و کوتاه‌اند که در اشعار قطعی او، ۸ غزل و در اشعار محتمل وی، ۳۵ غزل و ۱ مخمس و ۱ ترانه عامیانه را تشکیل داده‌اند؛ دسته دیگر، شعرهای کوتاه که در اشعار قطعی او، شامل ۲ شعر ناتمام و در اشعار محتمل وی، شامل ۱ قطعه و ۱۰ رباعی و ۱۳ شعر ناتمامند.

طبق آمارگیری ما از کاربرد ویژگی‌های سبکی کدگذاری‌شده در شعرهای قطعی شاعر، شعرهای دسته اول، در کمترین کاربرد این ویژگی‌ها، بسامد ۶ ویژگی و در بیشترین کاربرد آنها، بسامد ۱۰ ویژگی را نشان دادند؛ همچنین شعرهای کوتاه، در کمترین کاربرد این ویژگی‌ها، بسامد ۲ ویژگی و در بیشترین کاربرد آنها، بسامد ۴ ویژگی را نشان دادند. اکنون بسامد ویژگی‌های سبکی اشعار محتمل این شاعر را، با استفاده از کدگذاری‌های ۱ تا ۳۰ بالا، در جدول زیر مرور می‌کنیم. بر پایه حساب احتمالات، هر شعر غیرکوتاه که بسامد کاربرد ویژگی‌های مذکور در آن، ۶ و بیشتر باشد و هر شعر کوتاه که این بسامد در آن ۲ و بیشتر باشد، احتمال صحت انتسابش به شاعر، بالا و بالاتر است.

بسامد	مصرع اول شعر و منابع و کد ویژگی‌ها	بسامد	مصرع اول شعر و منابع و کد ویژگی‌ها
۶	غمّت شود به دل من فزون دقیقه‌دقیقه (همان: ۱۴۳-۱۴۲) // 8 و 11 و 18 و 20 و 21 و 22	۴	گل شگفت و آن گل رخسار یاد آمد مرا (صبحی، ۱۳۶۲: ۸-۹) (آغاز غزل‌ها) // 13 و 15 و 20 و 28
۷	دلبر! بر روی ماهت این پریشان‌موسست داری (همان: ۱۴۶-۱۴۷) // 11 و 12 و 14 و 15 و 17 و 21 و 19	۶	اگر روزی به دست آرم سر زلف نگارم را (همان: ۱۴-۱۵) // 1 و 13 و 19 و 20 و 25 و 28
۴	دلم فتاده بر آن زلف پرشکن که تو داری (۱۵۰-۱۵۱) // 14 و 15 و 17 و 20	۳	چه خونبها یه ازین کشتگان کوی تو را (همان: ۲۲-۲۳) // 11 و 20 و 22
۷	ای که صد سلسله دل بسته به هر مو داری (همان: ۱۴۸-۱۴۹) (پایان غزل‌ها) // 4 و 14 و 15 و 17 و 20 و 25 و 29	۶	مکن دریغ ز من ساقیا شراب امشب (همان: ۲۴-۲۵) // 1 و 8 و 9 و 10 و 15 و 28 و 30
۸	ای زلف تو چون مار و رخ خوب تو چون گنج (همان: ۱۵۴-۱۵۶) (مخمس) // 1 و 5 و 8 و 9 و 15 و 17 و 20 و 25	۷	صبر و قنارم دگر به یک نظر امشب (همان: ۲۶-۲۷) // 9 و 13 و 17 و 19 و 28
۲	گویند کز عقیق شود رفع تشنگی (صبحی، بی‌تا: ۲)	۵	روژه دارم من و افطارم از آن لعل لب است (همان: ۳۸-۳۹)

	۵۸ (قطعه) 10 و 15		۳۹ // 1 و 10 و 15 و 21 و 30
۲	چون قهوه به دست گیرد آن حب نبات (همان، ۱۳۶۲: ۱۷۰) (آغاز رباعی‌ها) 13 و 15	۳	رفت دلم همچو گوی در خم چوگان دوست (همان: ۴۶- ۴۷) 12 و 14 و 15
۱	چشمان تو با فتنه به جنگ آمده است (همان: 12)	۸	خواب دیدم که همی خون ز کنارم می‌رفت (همان: ۴۴- ۴۵) 4 و 5 و 15 و 17 و 20 و 22 و 27 و 28
۱	ابروی تو رفته‌رفته تا گوش آمد (همان: ۱۷۱)	۲	دلی که در خم آن زلف شانه می‌طلبد (همان: ۵۰-۵۱)
۲	شوخی که رخس به ماه سرکوب زند (صبوخی قمی، ۱۳۹۱: ۱۶۵) 7 و 15	۱	جلوه روی تو آفتاب ندارد (همان: ۵۲-۵۳) 20
۰	در آب پر غراب افتاده مگیر (صبوخی، ۱۳۶۲: ۱۷۱) -	۵	جز خم زلفت دلم پناه ندارد (سیدالحکماء لاریجانی، ۱۳۳۵ق: ۱۸ب) 5 و 11 و 12 و 21 و 23
۰	همدست شود اگر به ابلیس پلیس (صبوخی قمی، ۱۳۹۱: ۱۷۱) -	۴	بی شاهد و شمع و شکر و می چه توان کرد (صبوخی، ۱۳۶۲: ۵۹-۵۸) 4 و 7 و 17 و 27
۳	امروز گرفت خانه کعبه شرف (صبوخی، ۱۳۶۲: ۱۷۲) 1 و 12 و 15	۵	نه تنها بنده بالای موزونت صنوبر شد (همان: ۶۴-۶۵)
۰	گیرم اگر ت (!) همی بود در به صدف (صبوخی قمی، ۱۳۹۱: ۱۶۵) -	۶	حلقه حلقه زلفش تا ز باد لرزان شد (همان: ۶۲-۶۳) 8 و 9 و 10 و 14 و 16 و 20
۱	سیدپسری که باشد قره‌العین (صبوخی، ۱۳۰۷: ۲۳-۲۴) 18	۵	شام هجران مرا صبح نمایان آمد (همان: ۶۸-۶۹) 3 و 9 و 13 و 16 و 23
۴	درزی‌پسری بود به دستش ماکو (صبوخی قمی، ۱۳۹۱: ۱۶۸) (پایان رباعی‌ها) 1 و 15 و 20 و 21	۷	دلبرم گر به تبسم لب خود باز کند (همان: ۷۰-۷۱) 3 و 6 و 7 و 14 و 15 و 17 و 20
۳	دست بر زلفش زدم شب بود چشمش مست خواب (صبوخی، ۱۳۶۲: ۱۶۴) (آغاز شعرهای ناتمام) 14 و 21 و 28	۶	یاد آن روزی که کس را ره در این محضر نبود (همان: ۷۶-۷۷) 11 و 15 و 17 و 22 و 28 و 30
۳	به پای زلف تو یک کاروان دل افتاده‌ست (عماد، ۱۳۹۱ق: ۳۸۵/۳) 10 و 15 و 28	۷	گر ز درم آن مه دوهفته درآید (همان: ۸۶-۸۷) 5 و 12 و 14 و 19 و 20 و 23 و 30
۴	تا چند پیش ناز تو باید نیاز کرد (صبوخی، ۱۳۶۲: ۲۸-۲۹) 15 و 19 و 24 و 29	۱ ۱	برده تا باد صبا بر رخ جانانه کشید (همان: ۸۲-۸۳) 4 و 5 و 10 و 11 و 15 و 17 و 20 و 21 و 25 و 26 و 28
۱	دست‌درازی مکن به زلف کج یار (صبوخی قمی، ۱۳۹۱: ۱۸۳) 21	۸	شوم من گرچه صید غرقه‌درخون‌گشته ترکش (همان: ۹۰-۹۱) 3 و 4 و 9 و 10 و 14 و 15 و 16 و 20

۱	۹	چنان سدی ز چین بسته‌ست آن زلفین گیسویش (همان): ۹۴-۹۳ // 4 و 9 و 11 و 14 و 16 و 17 و 20 و 22 و 29 و	گر دلبر من زلف سیه‌فام ندارد (صبوحی، ۱۳۰۷): 21 // ۲۱
۳	۹	شبی به خواب زدم بوسه بر لبش به خیال (همان: ۹۳-۹۴) ۹۴ // 2 و 4 و 10 و 13 و 14 و 15 و 20 و 21 و 28	عشق گناهی بود که در صف محشر (صبوحی) قمی، ۱۳۹۱: ۱۸۴ // 1 و 21
۲	۶	ز عشق روی تو چون بلبل از گل (همان: ۹۸-۹۹) // 4 و 9 و 14 و 15 و 21 و 29	هر قدر زلف تو ای سلسله‌مو سلسله دارد (صبوحی)، ۱۳۶۲: ۱۶۶ // 1 و 15
۵	۷	طالب طره خم در خم جانانه شدم (همان: ۱۰۶-۱۰۷) // 4 و 12 و 14 و 15 و 19 و 27 و 28	ناز کن ناز که نازت به جهان می‌آرد (همان): ۱۶۱-۱۶۰ // 1 و 15 و 17 و 24 و 26
۱	۶	صبر در عشق تو جانا هله تا چند کنم (همان: ۱۱۶-۱۱۷) ۱۱۷ // 4 و 10 و 12 و 13 و 14 و 15	کشید نقش تو نقاش و اشتباه کشید (همان): ۱۶۵ // 15
۲	۵	وقت آن شد که سر خویش من از غم شکتم (همان): ۱۰۵-۱۰۴ // 1 و 10 و 15 و 19 و 30	مصور آمد و روی تو را چو ماه کشید (همان): ۱۶۲ // 15 و 20
۴	۱۱	دو چشم مست تو خوش می‌کشند ناز از هم (همان): ۱۱۹-۱۱۸ // 8 و 9 و 10 و 11 و 14 و 15 و 20 و 21 و 24 و 25 و 28	نمود گوشه ابرو به من مهی لب بام (همان): ۱۶۷ // 13 و 15 و 19 و 20
۱	۸	وقت آن است که از خانه به بازار شویم (همان: ۱۲۲-۱۲۳) ۱۲۳ // 5 و 6 و 8 و 15 و 17 و 21 و 25 و 30	ره دل را بتا زآن شوخ‌چشم مست رهزن زن (همان: ۱۶۲-۱۶۳) // 15
۰	۷	آسمان گر ز گریبان قمر آورده برون (همان: ۱۳۰-۱۳۱) ۱۳۱ // 1 و 4 و 13 و 15 و 18 و 20 و 21	چه شد که بر گل عارض گلاب می‌ریزی (صبوحی) قمی، ۱۳۹۱: ۱۶۹ (پایان شعرهای ناتمام) //
۰	۴	فصل بهار شد بیا تا به خم آوریم رو (همان: ۱۳۶-۱۳۷) // 9 و 15 و 19 و 20	لیلی را بردند چاله‌سیلابی لیلای (همان: ۱۸۵-۱۸۶) (ترانه عامیانه) //
	۳	از حالت چشم تو مرا بیم گرفته (همان: ۱۳۸-۱۳۹) // 15 و 21 و 25	

۴. نتیجه‌گیری

واکاوی هشت غزل و دو شعر ناتمام قطعی صبوحی، ما را به وجود دو ویژگی کلان در آنها

رهنمون می‌سازد:

الف) سبک شعر صبوحی از تلفیق ذوق عوام و سلیقه خواص پدید آمده است.

ب) شعر صبوحی، اصالتاً شعر بازگشتی است و باین‌حال، کوشیده است سبک سعدی و حافظ، مکتب وقوع و تا حدی سبک هندی را بیامیزد و از این جهت گویی میان شاعران پیشامشروطه صدای جداگانه‌ای است.

همچنین بر اساس ویژگی‌های اشعار محتمل صبوحی در قیاس با ۸ غزل و ۲ شعر ناتمام قطعی این شاعر، از میان ۳۵ غزل، ۱ مخمس، ۱ قطعه، ۱۰ رباعی، ۱۳ شعر ناتمام و ۱ ترانه عامیانه و جمعاً ۶۱ شعر محتمل وی، تنها ۱۶ غزل، ۱ مخمس، ۴ رباعی، ۱ قطعه و ۸ شعر ناتمام که بسامد ویژگی‌های مشترک به‌کاررفته در آن‌ها، در دسته شعرهای غیرکوتاه، ۶ و بیشتر، و در دسته شعرهای کوتاه، ۲ و بیشتر است، احتمال بالا و بالاتری برای صحت انتسابشان به صبوحی دارند و این دست اشعار، جمعاً ۳۰ شعر را تشکیل داده‌اند.

منابع

- حائری، سید هادی. (۱۳۷۵). «شاطر عباس، یکی از عوام‌الناس و شاعری بالاحساس؛ بخش اول». *آشنا*، سال پنجم، شماره ۲۸، فروردین و اردیبهشت، ۲۷-۴۲.
- _____ (۱۳۷۵). «شاطر عباس، یکی از عوام‌الناس و شاعری بالاحساس؛ بخش دوم». *آشنا*، سال پنجم، شماره ۲۹، خرداد و تیر، ۳۳-۵۰.
- _____ (۱۳۷۵). «شاطر عباس، یکی از عوام‌الناس و شاعری بالاحساس؛ بخش سوم». *آشنا*، سال پنجم، شماره ۳۰، مرداد و شهریور، ۱۰-۲۱.
- _____ (۱۳۷۵). «شاطر عباس، یکی از عوام‌الناس و شاعری بالاحساس؛ بخش چهارم». *آشنا*، سال پنجم، شماره ۳۱، مهر و آبان، ۵۷-۷۳.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۶۳). *امثال و حکم*. چاپ ششم. تهران: امیرکبیر.
- _____ (۱۳۷۷). *لغت‌نامه*. چاپ دوم. تهران: دانشگاه تهران.
- ریاحی خویی، محمدامین. (۱۳۱۹). «شاطرعباس صبوحی». *ارمغان*. سال بیست و یکم، شماره ۴، تیر، ۲۰۵-۲۰۱.
- _____ (۱۳۲۰). «شاطرعباس صبوحی». *ارمغان*. سال بیست و دوم، شماره ۲-۳، اردیبهشت و خرداد، ۱۱۴-۱۱۷.
- زرین‌کوب، عبدالحسین. (۱۳۷۸). *نه شرقی نه غربی انسانی؛ مجموعه مقالات، تحقیقات، نقدها و نمایش‌واره‌ها*. چاپ سوم. تهران: امیرکبیر.
- سیدالحکماء لاریجانی، یحیی بن علی محمد. (۱۳۳۵-۱۳۳۸ق). *جنگ سیدالحکماء لاریجانی*. نسخه خطی. قم، کتابخانه آیه‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، شماره ۱۳۸۰۵.

شمس لنگرودی. (۱۳۷۵). *مکتب بازگشت: بررسی شعر دوره افشاریه، زندیه، قاجاریه*. ویرایش دوم. تهران: مرکز.

صبوحی، عباس. (۱۳۰۷). *جزوه سوم از غزلیات مرحوم شاطر عباس صبوحی رحمه الله علیه*. چاپ اول [سنگی]. طهران: کتابخانه حسن آقای گودرزی ستوده و کتابخانه میرزا اسدالله شهشهانی.

صبوحی، شاطر عباس. (۱۳۱۴). *غزلیات مرحوم شاطر عباس صبوحی رحمه الله علیه*. چاپ چهارم [سنگی]. طهران: کتابخانه حسن آقای گودرزی ستوده و کتابخانه میرزا اسدالله شهشهانی.

_____ (بی‌تا). *دیوان و غزلیات شاطر عباس صبوحی*. بی‌چا. تهران: کتابفروشی محمدحسن علمی.

_____ (۱۳۶۲). *دیوان شاطر عباس صبوحی*. به کوشش احمد کرمی. چاپ اول. تهران: ما. صبوحی قمی، شاطر عباس. (۱۳۹۱). *دیوان کامل اشعار شاطر عباس صبوحی قمی*. به تحقیق و اهتمام حسن گل‌محمدی (فریاد). چاپ اول. تهران: علم.

صفائی ملایری، ابراهیم. (۱۳۱۹). «شاطر عباس صبوحی»، *ارمغان*. سال بیست و یکم، شماره ۲-۳، اردیبهشت و خرداد، ۱۵۵-۱۵۷.

طاهری شهاب، سید محمد. (۱۳۴۲). «دیوان شاطر عباس صبوحی قمی با شرح حال و آثار شاعر». *سال‌نامه کشور ایران*. سال هیجدهم، ۲۷۸-۳۰۵. عماد، علی‌اکبر. (۱۳۹۱ق). *رنگارنگ*. چاپ دوم. تبریز: قرشی.

فولادی، علیرضا. (۱۳۹۸). «زندگی و شخصیت شاطر عباس صبوحی». *کاوش‌نامه زبان و ادبیات فارسی*. سال بیستم، شماره ۴۰، بهار، ۷۱-۹۵.

فیض، علی‌اکبر. (۱۳۹۳). *تذکره شعرای معاصرین دارالایمان قم*. مقدمه و تصحیح: علیرضا فولادی، تعلیقات و فهارس: رقیه فراهانی. قم: نور مطاف.

ذکاوتی قراگزلو، علیرضا. (۱۳۶۶). «شاعران عامه‌پسند در ادب عربی و شاعران پیشه‌ور و عامی». *کیهان فرهنگی*. سال چهارم، شماره ۱۰، دی، ۲۵-۲۷.

کفاش خراسانی و صبوحی، شاطر عباس. (۱۳۶۵). *دیوان کفاش خراسانی و شاطر عباس صبوحی*. گردآورنده: فؤاد صبوری. چاپ اول. تهران: پیری.

میرزاده عشقی، سید محمدرضا. (۱۳۵۷). *کلیات مصور میرزاده عشقی*. چاپ پنجم. تهران: امیرکبیر.

References

- Dehkhoda, A. A. (1984). *Proverbs and wisdoms*. Sixth edition. Tehran: Amir Kabir. [In Persian].
- Dehkhoda, A. A. (1998). *Loghatname*. Second edition. Tehran: University of Tehran. [In Persian].
- Emad, A. A. (2012). *Colorful*. Second edition. Tabriz: Qorashi. [In Persian].

- Feyz, A. A. (2014). *The Biography of Contemporary Poets of the Qom Dar-Al-Iman*. Introduction and correction: Ali Reza Foladi. Qom: Noor-E-Mataf. [In Persian].
- Fouladi, A. R. (2019). "The Life and Personality of Shater Abbas Sabouhi". *Kawsahnameh*. Vol. 20, No. 40, PP. 71-95. [In Persian].
- Haeri, S. H. (1996). "Shater Abbas, one of the common people and a emotional poet; Part One". *Ashna*, Vol, 5, No. 28, PP. 27-42. [In Persian].
- Haeri, S. H. (1996). "Shater Abbas, one of the common people and a emotional poet; Part Two". *Ashna*, Vol. 5, No. 29, PP. 33-50. [In Persian].
- Haeri, S. H. (1996). "Shater Abbas, one of the common people and a emotional poet; Part Three". *Ashna*, Vol. 5, No. 30, PP. 10-21. [In Persian].
- Haeri, S. H. (1996). "Shater Abbas, one of the common people and a emotional poet; Part Four". *Ashna*, Vol 5, No. 31, PP. 15-16. [In Persian].
- Kaffash Khorasani; Sabouhi, Sh. A. (1986). *Divan of Kaffash Khorasani and Shater Abbas Sabouhi*. Publisher: Fuad Sabouri. First edition. Tehran: Piri. [In Persian].
- Mirzadeh Eshghi, S. M. (1978). Mirzadeh Eshghi's Illustrated collection of poems. Fifth edition. Tehran: Amirkabir. [In Persian].
- Riyahi Khoei, M. A. (1980). "Shatar Abbas Sabouhi". *Armaghan*. Vol. 21, No. 4, PP. 201-205. [In Persian].
- Riyahi Khoei, M. A. (1981). "Shatar Abbas Sabouhi". *Armaghan*. Vol. 22, No. 2-3, PP. 114-117. [In Persian].
- Zarrinkoub, A. (1999). *Neither Eastern nor Western Humanity; Collection of Articles, Research, Criticisms and Plays*. Third Edition. Tehran: Amir Kabir. [In Persian].
- Sabouhi, A. (1988). *Third Booklet of the Ghazals of the Shater Abbas Sabouhi*, First Edition [lithography]. Tehran: Hassan Agha Goodarzi Sotoudeh Library and Mirza Asadollah Shahshahani Library. [In Persian].
- Sabouhi, Sh. A. (1995). *Ghazals of the Shater Abbas Sabouhi*, Fourth Edition [lithography]. Tehran: Hassan Agha Goodarzi Sotoudeh Library and Mirza Asadollah Shahshahani Library. [In Persian].
- Sabouhi, Sh. A. (No date). *Divan and Ghazals of Shater Abbas Sabouhi*. Tehran: Mohammad Hasan Elmi's Bookstore. [In Persian].
- Sabouhi, Sh. A. (1983). *Divan of Shater Abbas Sabouhi*. Edited by Ahmad Karami. First edition. Tehran: Ma. [In Persian].
- Sabouhi Qomi, Sh. A. (2012). *Complete collection of poems by Shater Abbas Sabouhi Qomi*. Researched and edited by Hassan Golmohammadi (Faryad). First edition. Tehran. Elm. [In Persian].
- Safaei Malayeri, E. (1930). "Shater Abbas Sabouhi", *Armaghan*. Vol. 21, No. 2-3, PP. 155-157. [In Persian].
- Seyyed Al-Hokama Larijani, Y. (1335-1338 AH). *The Collection of Seyyed Al-Hokama Larijani*. Manuscript. Qom, Grand Ayatollah Mar'ashi Najafi Library, No. 13805. [In Persian].
- Shams Langaroudi. (1996). *School of Bazgasht; A Study of Poetry of the Afsharian, Zandian and Qajaria Periods*. Second Edition. Tehran: Markaz. [In Persian].

- Taheri Shahab, S. M. (1963). "Shater Abbas Sabohi Qomi's Divan with Biography and Works of the Poet". *Yearbook of Iran*. No. 18, PP. 278-305. [In Persian].
- Zakavati Qaragozloo, A. R. (1987). "Folk Poets in Arabic Literature and Craftsmen and Common Poets". *Keyhan Farhangi*. Vol. 4, No. 10, PP. 25-27. [In Persian].